

Dorota Bełza
Andrzej Reudowicz¹

ZMIANY POSTAW SPOŁECZNYCH W DOBIE REWOLUCJI INFORMACYJNEJ W KONTEKŚCIE MOŻLIWYCH ODDZIAŁYWAŃ W SFERZE BEZPIECZEŃSTWA

CHANGES IN SOCIAL ATTITUDES IN THE AGE OF THE INFORMATION REVOLUTION IN THE CONTEXT OF POSSIBLE IMPACTS ON SECURITY

Abstrakt: Celem artykułu jest włączenie się do dyskusji w sprawie zmian w postawach społecznych powstałych w wyniku przemian cywilizacyjnych, których skutki ograniczają zdolność społeczeństwa do obrony, a ponadto – jako słabe punkty – mogą być wykorzystane przez potencjalnego przeciwnika w ramach oddziaływań kognitywnych. Bezpieczeństwo staje się interesem na poziomie politycznym, a nie wartością, która przez lata była wyznacznikiem i miarą odpowiedzialności za losy państwa. Przyczyną tego są m.in. zmiana systemu wartości, polaryzacja społeczna oraz postępująca alienacja wśród społeczeństwa informacyjnego. Konsumpcja staje ucieczką przed niepewnością jutra. Życie w ciągłej zmienności wpływa na zmianę dobrostanu psychicznego i zwiększoną podatność organizmu na sterowalność, co z kolei tworzy podatny grunt dla oddziaływań kognitywnych. Nowego wymiaru powinny nabrać kampanie informacyjne. Rekrutacja do wojska jest innym zagadnieniem niż próba przekonania obywateli do obrony ojczyzny. Te sprawy w czasie pokoju są ze sobą utożsamiane i dlatego przeciętny obywatel widzi problem obrony państwa przez pryzmat zadań sił zbrojnych. Należy się spodziewać, że w przypadku prawdopodobnych działań mobilizacyjnych problem obrony państwa wywoła polaryzację wśród społeczeństwa (m.in. z powodu naruszenia dobrostanu), a w razie działań wojennych może

¹ 0009-0005-6999-2196, zdrowie.ght@gmail.com;
 areudowicz@bbn.gov.pl

okazać się, że poczucie obowiązku obrony ojczyzny będzie wartością niewygodną i akceptowaną jedynie przez ograniczoną część obywateli. Aby prawidłowo prognozować zachowania w skali makro, powinno się wcześniej zidentyfikować możliwe przyczyny zmian w postawach społecznych. Brak w Polsce kompleksowego zbadania tych problemów pod kątem wdrożenia systemowych metod przeciwdziałania w ramach programów profilaktycznych i edukacyjnych. Takie programy powinny być rozpoczynane jak najwcześniej, gdyż ich wyniki pojawią się minimum za kilka, a nawet za kilkanaście lat.

Słowa kluczowe: postawy społeczne, konsumpcjonizm, wartości, społeczeństwo informacyjne, oddziaływania kognitywne, bezpieczeństwo, polaryzacja

Abstract: The aim of this article is to join the discussion on changes in social attitudes that have occurred as a result of civilizational transformations, the effects of which limit society's ability to defend itself and, moreover, can be exploited by a potential adversary as weak points in exerting cognitive influence. The article shows that security is becoming a political interest rather than a value that has been a determinant and measure of responsibility for the fate of the state for years. The reasons for this include a change in the value system, social polarization, and progressive alienation within the information society. Consumption becomes an escape from the uncertainty of tomorrow. Living in constant change affects mental well-being and increases the body's susceptibility to control, which in turn creates fertile ground for cognitive influence. Information campaigns should take on a new dimension. Recruiting for the military is different from trying to convince citizens to defend their homeland. In times of peace, these issues are equated with each other, which is why the average citizen sees the problem of national defense through the prism of the Armed Forces' tasks. It should be expected that in the event of possible mobilization measures, the issue of national defense will cause polarization among the population (due to, among other things, the violation of well-being), and in the event of wartime activities, it may turn out that the sense of duty to defend the homeland will be an uncomfortable value accepted only by a limited portion of the population. In order to correctly predict behavior on a macro scale, it is necessary to identify in advance the possible causes of changes in social attitudes. There is no comprehensive study of these issues in Poland with a view to implementing systemic

countermeasures as part of preventive and educational programs. Such programs should be launched as early as possible, as their results will only become apparent in several or even a dozen or so years.

Keywords: social attitudes, consumerism, values, information society, cognitive influences, security, polarization

Wpływ procesów cywilizacyjnych na system wartości w obszarze bezpieczeństwa

Postawy, jako względnie trwałe tendencje do pozytywnego lub negatywnego wartościowania, mają istotny wpływ na funkcjonowanie człowieka. Oddziałują one na rozumienie świata oraz na jego zachowanie. Dzięki wykształconej postawie człowiek selekcjonuje informacje dotyczące obiektu postawy. Zgodnie z teorią dysonansu poznawczego ludzie starają się utrzymać spójność struktur poznawczych przez wyszukiwanie informacji zgodnych z posiadanymi już postawami i odrzucanie informacji, które mogłyby te postawy podważyć. Z tego punktu widzenia postawy upraszczają rzeczywistość oraz wpływają na przetwarzanie nowych informacji, powodując nawet „wychodzenie” poza odbierane przez człowieka informacje. Wyznawane przez nas postawy wywierają wpływ nie tylko na spostrzeganie ich obiektów, lecz także na spostrzeganie i ocenę innych osób w zależności od tego, jakie są ich poglądy. Postawy stanowią bowiem przesłankę do podziału świata społecznego na swoich, do których zaliczamy osoby o podobnych lub takich samych postawach co własne, i obcych, którzy mają poglądy odmienne od naszych. Poza wpływem postaw na rozumienie świata kolejnym ważnym zagadnieniem jest wpływ postaw na zachowanie. Zgodnie z zasadą faworyzacji grupy własnej ludzi o postawach podobnych do naszych widzimy w lepszym świetle niż ludzi wyznających poglądy sprzeczne².

² A. Wańczyk-Welc, *Pojęcie postawy*, Lublin 2007, s. 24–28, <https://open.icm.edu.pl/server/api/core/bitstreams/16f535e3-5b47-4dd9-9e84-ff1799fcf7aa/content> (dostęp: 5 maja

Człowiek oczekuje akceptacji swoich poglądów i zachowań przez innych członków społeczności.

Przez akceptację społeczną należy rozumieć sytuację, w której określone zachowania lub zdarzenia są aprobowane w ramach danego układu społecznego. Istnieje szereg definicji akceptacji. W ujęciu psychologicznym według Stefana G. Hofmanna oraz Stevena C. Hayesa akceptacja jest dobrowolnym przyjęciem postawy, która w stosunku do doświadczenia chwili obecnej jest celowo otwarta, elastyczna i pozbawiona osądzania. Takie doświadczenie obejmuje zdarzenia wewnętrzne (np. myśli, emocje, wspomnienia, doznania fizyczne, pragnienia, impulsy) oraz blisko związane z nimi sytuacje kontekstowe, które je wywołują. Akceptacja psychologiczna to otwieranie się na to, co oferuje nam życie w dokładnie takiej formie, w jakiej to jest oferowane³.

XXI w. oferuje przede wszystkim możliwość konsumpcji i dlatego współczesne społeczeństwo często określa się mianem społeczeństwa konsumpcyjnego. Jeden z jego charakterystycznych wymiarów to fakt, że człowiek jest przede wszystkim konsumentem, a sprzedąć można wszystko: nie tylko produkty, lecz także osoby (np. polityków, naukowców, dziennikarzy, twórców kultury) oraz idee i wartości – sukces, zdrowie czy piękno. Wolny rynek i wolność wyboru doprowadziły do sytuacji, w której konsumpcja jest już nie tylko przywilejem, prawem, lecz także nałogiem. Coraz większe wydatki to nie tyle efekt wzrostu cen, co przede wszystkim dostępności nowych towarów, działania narzędzi zachęcających do ich kupna i coraz częściej – łatwości zapożyczania się poprzez korzystanie z usług kredytowych. Sentencja „carpe diem” stała się motorem i jednocześnie usprawiedliwieniem podejmowanych działań i praktyk. Rynek wyzbył się wszelkich ograniczeń – czasowych, przestrzennych, moralnych. Oferuje się wszystko i wszystkim. Niepewność powoduje, że liczy się już nie tylko zaspokajanie potrzeb, lecz także nagłych spontanicznych pomysłów, mających poprawić nam nastrój i sprawić przyjemność.

2025 r.). Zob. też: M. Marody i et al., *Spółeczeństwo na zakręcie: Zmiany postaw i wartości Polaków w latach 1990–2018*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2019.

³ S.G. Hofmann, S.C. Hayes, *Terapia poznawczo-behawioralna oparta na procesach. Wiedza i kluczowe kompetencje*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne 2020.

Ilość oferowanych usług, doznań, natłok informacji, jakimi jesteśmy codziennie bombardowani, i nasza niekompetencja w ocenie jakości i wiarygodności docierających do nas bodźców powodują, że stajemy się bardziej skłonni do zaspokajania naszych chwilowych zachcianek bez głębszej refleksji nad konsekwencjami tych czynów⁴. Żyjemy w płynnej nowoczesności, która charakteryzuje się fragmentarycznością, epizodycznością, niepewnością jednostki, prywatyzacją ambiwalencji oraz przygodnością bytów. Owa efemeryczność, niestałość i niespójność dosięgają wielu sfer naszego życia, począwszy od całkiem nieważkich codziennych wyborów, przez określone w czasie decyzje, po ogólny pogląd na życie, siebie i świat⁵. Ta sytuacja zmienia nasze nastawienie do bezpieczeństwa i poczucia odpowiedzialności za losy państwa oraz wpływa na nasze postawy.

W obszarze zmian społecznych należy zwrócić uwagę na wpływ zjawiska konsumpcjonizmu na dzieci oraz młodzież na przełomie XX i XXI w., w tym w zakresie zmiany celów i aspiracji życiowych, tj. z aspiracji wewnętrznych na aspiracje zewnętrzne – materialistyczne. Problem zaobserwowano w Polsce już na początku lat 90. ubiegłego wieku. W latach 1994–2010 nastąpił spadek proc. ludzi młodych wskazujących na znaczenie pracy jako dążenia życiowego zgodnego z zainteresowaniami (z 59 proc. w 1994 r. na 39 proc. w 2010 r.), a także wzrost dążeń życiowych ukierunkowanych na zrobienie kariery i zdobycie wysokiej pozycji zawodowej (z 19 proc. w 1994 r. na 34 proc. w 2010 r.). Jednocześnie na podstawie badań prowadzonych z udziałem młodzieży z innych krajów (głównie krajów o podwyższonym standardzie życia, takich jak np. USA) ustalono, że koncentracja na dążeniach materialistycznych (np. do bogactwa, sławy czy atrakcyjności fizycznej) wiąże się z wyższym poziomem depresji, niższym poziomem witalności, samoakceptacji i samorealizacji niż koncentracja na dążeniach niematerialistycznych (tj. na rozwoju, afiliacji czy działaniach na rzecz własnej wspólnoty). Ponadto stwierdzono, że dzieci materialistyczne są mniej przywiązane do szkoły,

⁴ M. Wieczorkowska, *Hedonizm współczesnego społeczeństwa konsumpcyjnego*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2008, t. 11, nr 2, s. 161–162.

⁵ E. Grzesiak, *Eudajmonizm w dobie pokolenia Z. Rozważania aksjologiczne*, „Studia Edukacyjne” 2020, nr 56, s. 267.

bardziej zajęte i skupione na zakupach oraz bardziej narażone na ryzyko zachowań psychopatologicznych, a przyjęcie za wzorzec „życia materialnie dobrego” prowadzi u młodych ludzi do oddawania się zakupom kompulsywnym⁶.

Zmiany, które zaszły w sferze idei i wartości, stały się możliwe dzięki szybkiemu rozwojowi technologii i kreowaniu rzeczywistości przez mass media. Rewolucją informacyjną nazywa się proces rozwoju społecznego trwający w rozwiniętych ekonomicznie i technologicznie państwach od lat 90. XX w., będący skutkiem szybkiego postępu w telekomunikacji, mikroelektronice i informatyce. Przejawia się m.in. komputeryzacją wielu dziedzin administracji, gospodarki i życia prywatnego oraz rozwojem i merytorycznym wykorzystywaniem Internetu, pozwalającym na upowszechnianie danych i rozwój komunikacji na niespotykaną do tej pory skalę. Przyspieszeniu i usprawnieniu ulega obieg informacji, wiedzy i idei, zdecydowanie rośnie też ich dostępność. Komputery, Internet i cyfrowe urządzenia komunikacyjne stały się nieodłącznym elementem działalności firm, instytucji naukowych, urzędów, placówek oświatowych i opieki zdrowotnej, instytucji upowszechniania kultury, środków masowego przekazu itp. Technika komputerowa i technologia informacyjna wpłynęły na usprawnienie i poszerzenie możliwości działań we wszystkich prawie aspektach ludzkiej aktywności. Postęp naukowo-techniczny generuje nowe rozwiązania biznesowe, te zaś wywołują zmiany w stylu pracy i życia człowieka⁷.

Informacje przekazywane przez mass media zaczęły kształtować światopogląd jednostek zarówno w obszarze wartości czy stosunku do historii, jak i oczekiwań dotyczących otaczającego nas świata.

⁶ A.M. Zawadzka, *Aspiracje materialistyczne młodzieży w kontekście preferowanych wartości i dobrostanu*, „Czasopismo Psychologiczne” 2013, t. 19, nr 1, s. 7. Zob. również: M. Iwanowska, *Związki pomiędzy korzystaniem z mediów społecznościowych i materializmem oraz aktywizmem nastolatków*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych, Gdańsk 2023 https://old.wns.ug.edu.pl/sites/default/files/postepowania_naukowe/116108/praca/iwanowska_doktorat_29.05.2023.pdf (dostęp: 5 maja 2025 r.).

⁷ Z. Osiński, *Wyzwania dla edukacji wynikające z rewolucji informacyjnej*, Edunews, 15 kwietnia 2018 r., <https://www.edunews.pl/aktualnosci/22-system-edukacji/266-wyzwania-dla-edukacji-wynikajace-z-rewolucji-informacyjnej-1> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

Szczególnego znaczenia nabiera sprawa polityki historycznej, na bazie której próbuje się kształtować nową wizję historii m.in. po to, aby usprawiedliwić wywołanie konfliktu lub wojny⁸. Informacja stała się kapitałem i dlatego społeczeństwo przełomu XX i XXI w. zaczęło nazywać społeczeństwem informacyjnym⁹. Z jednej strony duża liczba informacji i ciągły ich napływ mają pozytywne znaczenie, gdyż pozwalają na szeroki dostęp do różnego rodzaju danych i możliwości indywidualnego oraz grupowego rozwoju. Z drugiej jednak strony weryfikacja faktów staje się dużym problemem, gdyż przy analizie zagadnienia należy mieć na względzie wiele czynników: znaczenie informacji i jej celu; zdefiniowanie zadań do wykonania za pomocą informacji; zdefiniowanie instytucji realizujących te zadania¹⁰. Dzięki powszechnemu dostępowi do Internetu możliwe stało się to, o czym radzieccy specjaliści od wojny psychologicznej mogli tylko marzyć – oddziaływanie na procesy decyzyjne nie tylko jednostek, lecz także grup społecznych oraz całych populacji.

Problemy związane z rewolucją informacyjną w bardzo trafny sposób przedstawiono przez zespół CyberPolicy w publikacji „Społeczeństwo informacyjne w czasach cyfrowej rewolucji – o zjawisku banki informacyjnej i jego następstwach”¹¹. Badania wskazują, że wiadomości, które trafiają do użytkowników, często nie mają

⁸ Przykładem może być wypowiedź Szefa MSZ Rosji Siergieja Ławrowa, że prawo do suwerenności powinno być respektowane tylko wobec państw, które reprezentują cały naród żyjący na jego terytorium, a Ukraina zdaniem rosyjskiego ministra od 2014 r. nie jest takim państwem. „Myślę, że nikt nie może twierdzić, że reżim ukraiński, poczynając od zamachu stanu z 2014 roku, reprezentuje cały naród mieszkający na terenie państwa ukraińskiego” – oznajmił Ławrow w wywiadzie dla telewizji Rossija24. Zob.: *Ławrow uważa, że Ukraina nie ma prawa do suwerenności*, Forsal, 22 lutego 2022 r., <https://forsal.pl/swiat/aktualnosci/artykuly/8363301,lawrow-uwaza-ze-ukraina-nie-ma-prawa-do-suweren-nosci.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

⁹ Zob. np.: A. Skrabacz, M. Lewińska-Krzak, *Wpływ rewolucji cyfrowej na rozwój społeczeństwa informacyjnego oraz społeczną wartość informacji*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2022, t. 14 (50), nr 1, s. 119.

¹⁰ Zob. np.: S. Juszczak, *Rewolucja informacyjna a zmiana społeczna*, s. 203, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/3593/1/Juszczak_Rewolucja_informacyjna_a_zmiana_spoleczna.pdf (dostęp: 5 maja 2025 r.).

¹¹ J. Balcewicz, *Społeczeństwo informacyjne w czasach cyfrowej rewolucji – o zjawisku banki informacyjnej i jego następstwach*, Cyberpolicy NASK, 4 października 2019 r., <https://cyberpolicy.nask.pl/spoleczenstwo-informacyjne-w-czasach-cyfrowej-rewolucji-o-zjawisku-banki-informacyjnej-i-jego-nastepstwach/> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

charakteru obiektywnego, ale są profilowane zgodnie z ich oczekiwaniami. Początkowo rola algorytmów pozwalających na filtrowanie danych w Internecie sprowadzała się do priorytetyzacji stron, na które najczęściej powoływano się w sieci (tzw. algorytm PageRank), i była ona całkowicie niezależna od użytkownika. Jednak w 2009 r. uruchomiona została opcja spersonalizowanego wyszukiwania. Takie profilowanie powoduje zamknięcie informacji w „bańce filtrującej” i sprawia, że użytkownicy sieci żyją w przekłamanym, homogenicznym świecie, w którym wydaje się, że wszyscy mają takie same poglądy. Bezkrytycznie przyswajają oni wiadomości szerzone w ramach własnej enklawy i traktują je jako prawdziwe bez weryfikacji faktów¹². W takich warunkach wytwarza się i rozprzestrzenia dezinformacja. Świadomość tego, co jest prawdziwe, a co nie, została zaburzona i co więcej – dla społeczeństwa informacyjnego przestała być w pewien sposób istotna. Media często posługują się postprawdą – stroniczną wersją oceny wydarzeń, naginającą rzeczywistość i oddziałującą na emocje w taki sposób, aby wywołać w odbiorcach konkretną reakcję. W społeczeństwie informacyjnym nie ma żadnych barier, które powstrzymują ludzi przed upiększaniem rzeczywistości. Dlatego powstały warunki do ugruntowania się postprawdy oraz polaryzacji społecznej. Osłabienie więzi społecznych, a także anonimowość w sieci, polegająca na używaniu kryptonimów (nicków) zamiast prawdziwych imion i nazwisk, sprzyjają kłamstwu. W świecie wirtualnym nie działają hamulce społeczne, takie jak strach przed krytyką grupy znajomych albo rodziny. Dodatkowo szczerść i prawda przestały być wartościami samymi w sobie. Obecnie wyniki, które otrzymujemy w wyszukiwarce, są dostosowane do indywidualnych preferencji użytkowników, mierzonych na podstawie wcześniejszych wyszukiwań, polubionych treści, a także zgromadzonych danych (płeć, wiek, lokalizacja itp.). W takiej sytuacji użytkownicy

¹² Jak niebezpieczna jest to tendencja, wskazuje eksperyment Ascha przeprowadzony w 1955 r., dotyczący podporządkowania się jednostki zdaniu grupy przy nieobecności wyraźnego nacisku grupowego. Podczas eksperymentu wykryto dwa ważne motywy tych zachowań: pragnienie posiadania racji, które rodzi konformizm informacyjny oraz lęk przed odrzuceniem społecznym, co jest motywem konformizmu normatywnego. Zob. np. video na stronie: *Eksperyment Asch’a*, Nowe Standardy by Stainer Consulting, <https://nowestandardy.pl/nauka/video/asch.php> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

Internetu funkcjonują w zamkniętych bańkach – otoczeni jedynie tymi informacjami, które pasują do ich przekonań i profili. Jednocześnie są prawie całkowicie pozbawieni wiadomości sprzecznych z ich systemem wartości, kontrowersyjnych i niewygodnych. Kiedy użytkownicy nie mają do czynienia z odmienną narracją, pojawia się przekonanie, że świat jest homogeniczny i wszyscy myślą w ten sam sposób. Sprzyja to radykalizacji opinii i dalszej polaryzacji. Taka sytuacja w pewnym stopniu może być wygodna, ponieważ jednostka nie musi się konfrontować z osobami, które mają inne zdanie. Z biegiem czasu przestaje ona być zainteresowana jakąkolwiek konfrontacją i bezkrytycznie przyjmuje komunikaty docierające do niej w ramach bańki filtrującej. Nie weryfikuje wiarygodności informacji, tylko przyjmuje je jako prawdę. Jednocześnie wszelkie wiadomości, które są sprzeczne z jej poglądami, uważa za nieprawdziwe. Ten proces nazywa się egocastingiem. Badania pokazują, że otrzymywanie treści zgodnych ze światopoglądem jednostki jest dla niej atrakcyjne. 83 proc. internautów świadomie ignoruje komunikaty, które im się nie podobają, a 30 proc. wręcz blokuje materiały ze źródeł zaprzeczających ich wyobrażeniu o rzeczywistości. Brak umiejętności krytycznego myślenia w stosunku do mediów, a także natłok wiedzy i komunikatów, z każdą chwilą bardziej aktualnych, sprawiają, że obywatele stają się coraz bardziej podatni na wszelkiego rodzaju manipulacje i nacechowane emocjonalnie treści, niekoniecznie prawdziwe. Dezinformacja stała się powszechnym zjawiskiem, mocno zakorzenionym w rzeczywistości rewolucji cyfrowej. Przeciwdziałanie jej wymaga przede wszystkim zmiany świadomości obywateli, nie tylko dzieci i młodzieży, lecz także osób dorosłych, decydentów, dziennikarzy i całego społeczeństwa¹³.

¹³ Artykuł jest częścią raportu „Zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej. Państwo. Społeczeństwo. Polityka. Biznes”, który został opracowany przez zespół CyberPolicy we współpracy z Biurem Bezpieczeństwa Narodowego, Ministerstwem Obrony Narodowej, Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Rządowym Centrum Bezpieczeństwa, Urzędem Ochrony Danych Osobowych, Krajową Radą Radiofonii i Telewizji, Ośrodkiem Studiów Wschodnich, Akademią Sztuki Wojennej oraz PIB NASK – CERT Polska, Dyżurnet oraz Działem Edukacji Cyfrowej. Por.: M. Wrzosek, *Raport: zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej*, CyberPolicy NASK, 24 września 2019 r., <https://cyberpolicy.nask.pl/>

Dzięki intensywnemu rozwojowi technologicznemu budujemy relacje i żyjemy w dwóch światach: realnym i wirtualnym, zapewniając jednocześnie ich stałą łączność. Młodzi ludzie, którzy dorastają przed komputerem, spędzają dużo czasu na rozmowach w Internecie i kontaktach w symulowanym środowisku, zaczynają przejawiać tzw. osobowość wieloraką, składającą się z krótkich fragmentów świadomości przełączanych w zależności od tego, w którym świecie wirtualnym lub sieci znajdują się w danej chwili. Kupujemy czas i zainteresowanie innych, życie staje się towarem rynkowym, trudno oddzielić od siebie komunikowanie, relacje i komercję. Płynne życie to życie pełne niepewności, towarzyszy mu nieustannie lęk o to, czy nadążymy za coraz to nowymi wymogami, czy nie przegapimy terminu ważności, momentu, w którym trzeba zmienić taktykę, wymienić niemożliwą już rzecz, a wszystko po to, aby nie zostać zepchniętym na margines. Okoliczności działania i podporządkowane im strategie postępowania starzeją się szybko i przedawniają, zanim ktokolwiek zdola je gruntownie poznać¹⁴. Żyjemy w epoce płynności i niepewności, a magicznym słowem jest w niej elastyczność. Wszystkie formy powinny być giętkie, wszystkie warunki tymczasowe, wszystkie kształty podatne na przekształcenia. W takiej społeczności lęk staje się produktem, który się dobrze sprzedaje. Im bardziej się boimy, tym więcej czasu, energii i pieniędzy jesteśmy gotowi przeznaczyć na obronę przed lękiem. Największą władzę mają jednostki potrafiące stać się źródłem niepewności innych. W takim ujęciu manipulowanie niepewnością stanowi istotę walki o władzę¹⁵. W tym miejscu należy przywołać pojęcie rządomyślności, czyli zorganizowanych praktyk (mentalnych, racjonalnych i technicznych), za pomocą których zarządza się podmiotami. Rządomyślność zakłada dobrowolną kontrolę i samokontrolę (uświadamianą i akceptowaną przez nas). Współczesne technologie i urządzenia wręcz idealnie nadają się

raport-zjawisko-dezinformacji-w-dobie-rewolucji-cyfrowej-panstwo-spoleczenstwo-polityka-biznes/ (dostęp: 5 maja 2025 r.).

¹⁴ J. Mesjasz, *Kluczowe aspekty kształtowania społeczności rezydentnych*, w: M. Czopek, J. Walczak (red.), *Współczesne wyzwania zarządzania samorządem lokalnym – analiza wieloaspektowa*, s. 75–76, https://dbc.wroc.pl/Content/128399/wspolczesne_wyzwania_zarzadzania.pdf#page=73 (dostęp: 5 maja 2025 r.).

¹⁵ *ibidem*, s. 80.

do ich sprawowania. Potrzebują one naszej współpracy, na którą chętnie się godzimy – z własnej woli udostępniamy setki poufnych danych na swój temat. A wszystko to w imię budowania wolności i indywidualizacji podmiotu. Tylko czy na pewno?¹⁶ Czy taka postawa nie powoduje samootwarcia na zagrożenia wynikające z oddziaływań kognitywnych?

W kontekście psychologii i kognitywistyki określenie „kognitywny” odnosi się do wszelkich procesów związanych z poznawaniem i rozumieniem świata. Nowe technologie pozwalają na lepsze poznanie procesów zachodzących w mózgu, umożliwiających pozyskiwanie wiedzy poprzez obranie danego zachowania i podejmowanie konkretnych decyzji¹⁷. Te uwarunkowania mogą być wykorzystywane przez potencjalnego przeciwnika. W wojnie kognitywnej ludzki umysł staje się polem bitwy. Celem jest zmiana nie tylko tego, co ludzie myślą, lecz także jak myślą i jak działają. Skutecznie prowadzone działania kognitywne kształtują i wpływają na indywidualne i grupowe przekonania oraz zachowania, a jednocześnie sprzyjają taktycznym lub strategicznym celom agresora¹⁸.

Dostęp do dóbr i informacji oraz mnogość możliwości mogą wprowadzać umysł w stan dysonansu poznawczego i utrudniać podejmowanie decyzji w wielu sferach życia. Wybór wiąże się z kosztem, którym jest niemożność skorzystania z pozostałych opcji, a to często prowadzi do odczuwania nieprzyjemnych emocji i/lub bezczynności. Nasza biologia nie nadąża za zmianami, które oferuje dzisiejszy świat, a praktyki zmierzające do zaspokojenia licznych potrzeb prowadzą do zaniedbywania zachowań prozdrowotnych. Nawet jeśli już decydujemy się na konkretną aktywność, to świadomość innych

¹⁶ K. Stasiuk-Krajewska, M. Ulidis, *Władza technologii – panoptyzm i rządomyślność*, Uniwersytet SWPS, 28 września 2018 r., <https://swps.pl/jakub-kus/55-nauka/blog-naukowy/16480-wladza-technologii> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

¹⁷ E. de Castex, *Wojna kognitywna*, Wszystko Co Najważniejsze, 7 maja 2022 r., <https://wszystkocojaznajwazniejsze.pl/elizabeth-de-castex-wojna-kognitywna/> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

¹⁸ *Przeciwdziałanie wojnie kognitywnej: świadomość i odporność*, North Atlantic Treaty Organization, 20 maja 2021 r., <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2021/05/20/przeciwdzialanie-wojnie-kognitywnej-swiadomosc-i-odpornosc/index.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

możliwości może stresować i nie pozwalać cieszyć się dokonanym wyborem. Ten stan ma już swoją nazwę w popkulturze: FOMO (*fear of missing the opportunity*), tj. strach przed utratą możliwości¹⁹. Żyjąc w społeczeństwie przyspieszenia, płacimy za to bardzo wysoką cenę. WHO zaliczyła stres wywołowany przeciążeniem organizmu za jedno z największych zagrożeń dla zdrowia w XXI w.²⁰ Podczas ucieczki od problemów, decyzji i odpowiedzialności człowiek XXI w. szuka różnych „zamienników” celem samousprawiedliwienia.

Młodzi ludzie preferują obecnie następujące wartości: zdrowie, szczęście, wolność, niezależność, rodzina oraz praca²¹. Nie ma mowy o poświęceniu, akceptacji ryzyka w imię wolności czy sprawiedliwości. Bolączką naszych czasów jest dominacja perspektywy ograniczającej się do teraźniejszości. Cykl narodzin i śmierci uświadamia nam, że nie mamy czasu w nadmiarze. Zastanawiamy się wtedy, jak najlepiej go wykorzystać. Jedną z odpowiedzi jest horacjańska maksyma „carpe diem”. Ta zasada może być rozmaicie rozumiana, np. jako zachęta do płytkiego hedonizmu, do osiągania przyjemności tu i teraz za wszelką cenę, bez refleksji nad długofalowymi konsekwencjami podejmowanych działań. W filozofii i socjologii taką postawę określa się prezentyzmem. Prezentysta nie liczy się z przeszłością i przyszłością. Najważniejsze jest dla niego doświadczanie doraźnych doznań. Celuje w tym młodzież myślowo beztroska. Ta beztroska jest zdaniem autorów powodowana brakiem poczucia zagrożenia wojną, które pokolenia urodzone od lat 90. ubiegłego wieku i w XXI w. nie odczuwały. Prezentyzm bywa także swoistym mechanizmem obronnym, gdy przeszłość boli (przykre wspomnienia, wyrzuty sumienia, brak życiowych możliwości, zawiedzione uczucia), a przyszłość budzi lęk. Niezdolność do uzmysłowienia sobie perspektywy czasowej to niezrządka przypadłość młodych ludzi. Socjologowie opisali zjawisko

¹⁹ J. Szmyd, A. Wichniak, *Współczesny rytm życia 24/7 a potrzeby wewnętrzne organizmu*, Psychologia w praktyce, 27 sierpnia 2024 r., <https://psychologiawpraktyce.pl/arttykul/wspolczesny-rytm-zycia-24-7-a-potrzeby-wewnetrzne-organizmu> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

²⁰ M. Krupińska, *Nic znaczy wszystko. O tym, dlaczego tempo życia jest dla naszego organizmu zabójcze*, SO Magazyn, <https://so-magazyn.pl/arttykul/nic-znaczy-wszystko-o-tym-dlaczego-tempo-zycia-jest-dla-naszego-organizmu-zabojcze> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

²¹ Zob. np. J. Smyła, *Wokół wartości współczesnej młodzieży*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2020, t. XXXIX, z. 2, s. 51.

globalnej unifikacji zachowań, postaw i stylu życia młodzieży dotkniętej symptomem „tu i teraz”. Znamienny jest fakt, że to nie pokolenie buntowników. Raczej lekceważy ono tradycję, zastane wzorce i wartości, a autorytety moralne czy naukowe zastąpili celebryci. To postawa zbliżona bardziej do zagubienia niż buntu. Głos rzetelnych nauczycieli, wychowawców, profesorów jest nieistotny w przekazywaniu młodzieży jasnych i jednoznacznych wartości, w które oni sami wierzą. Poza tym niemała część współczesnych dorosłych została dotknięta syndromem relatywizmu i zaraziła nim młodych. W ten sposób dorośli sami odebrali sobie prawo do wskazywania dróg. Tak oto na naszych oczach wzrasta pokolenie, dla którego wyrocznią jest smartfon oraz przekonanie, że szybki rozwój technologiczny diametralnie przekreśla zastane rozwiązania, nawet zasady moralne i kanony etyczne. Według nich normy i wzory postępowania sprzed lat przestają być aktualne. Nie można uczyć zasad obowiązujących w świecie, którego już nie ma. Kult doczesności sprawia, że staje się ona wartością autoteliczną, będącą celem samym w sobie²². Taka postawa tworzy dużą podatność na oddziaływania kognitywne. Jacek Santorski uważa, że współczesne środowisko można określić akronimem VUCA (*volatility, uncertainty, complexity, ambiguity*) – zmienność, niepewność, złożoność i niejednoznaczność.

Poczucie dobrostanu jest zależne od równowagi między wyzwaniem, przed którymi staje człowiek, i zasobami (wewnętrznymi i zewnętrznymi), którymi dysponuje. Nietrudno zauważyć, że ta sfera może być (jest) słabym punktem z punktu widzenia możliwego oddziaływania kognitywnego w skali makro.

Oslabienie poczucia odpowiedzialności za bezpieczeństwo

Bezpieczeństwo jest jednym z podstawowych warunków rozwoju społecznego. Ma ono podwójny wymiar: w skali mikro wpływa na jakość i styl życia jednostki, a w skali makro jest gwarantem realizacji

²² *Młodzież wobec wartości*, w: P. Magier (red.), *Współczesne problemy wychowania*, t. 7, Warszawa 2024, s. 114–115.

interesów narodowych (państwa i społeczeństwa). W przypadku pojawiania się problemów w sferze bezpieczeństwa w odniesieniu do uwarunkowań politycznych, ekonomicznych lub w skali całej populacji, dotyczących np. sytuacji zdrowotnej, obszar ten może generować bardzo duże obciążenia dla budżetu państwa oraz tworzyć ograniczenia dla realizacji zadań obronnych. Dlatego ważne jest, aby mitygować ryzyka wystąpienia niepowodzeń powstałych w wyniku wewnętrznego lub zewnętrznego oddziaływania.

Dynamiczny rozwój nowoczesnych technologii, w szczególności sztucznej inteligencji oraz globalna powszechność Internetu znacząco ułatwiają realizację ukrytych oddziaływań zewnętrznych. Narzędzia cyfrowe umożliwiają precyzyjne targetowanie konkretnych grup społecznych, analizę ich preferencji i podatności na manipulację, a następnie wykorzystanie tych informacji w celu tworzenia skutecznych strategii oddziaływania.

Aby aktywować określone procesy w ramach oddziaływań kognitywnych musi być znaleziona nisza do oddziaływania (słabe punkty) oraz określone instrumenty do wywierania wpływu. W ocenie autorów tekstu słabe punkty są następstwem zmiany poziomu akceptacji wartości na poziomie grup społecznych, co skutkuje modyfikacją postrzegania zagrożenia interesu własnego w kontekście zagrożenia danej populacji. To zjawisko z kolei może być wykorzystywane w ramach oddziaływań kognitywnych.

Odnosząc się do zmiany wartości w kontekście bezpieczeństwa, można zaryzykować tezę, że zmiana idei i wartości prowadzi m.in. do osłabienia poczucia odpowiedzialności za losy państwa, a niekontrolowana konsumpcja jest formą zastąpienia tych wartości. W przypadku potrzeby wyboru znaczna część społeczeństwa będzie kierowała się najpierw interesem własnym, a później publicznym. Żyjemy w ciągłej zmienności i niepewności jutra. Ta sytuacja zmienia – w sferze poznawczej – nasze nastawienie do bezpieczeństwa. Można zatem stwierdzić, że dzisiaj bezpieczeństwo staje się interesem na poziomie politycznym, a nie wartością, która przez lata była wyznacznikiem i miarą odpowiedzialności za losy państwa. Nie jest wykluczone, że ta sytuacja może być (lub nawet już jest) wykorzystywana przez

potencjalnego przeciwnika w obszarze możliwych długofalowych działań kognitywnych celem osłabienia zdolności do przetrwania.

Obecnie problemem są nie tylko stosunkowo liczne odejścia z wojska, nawet bez osiągnięcia uprawnień do emerytury²³, lecz także obawa, co zrobią młodzi ludzie, gdy wybuchnie wojna. W kwietniu 2024 r. pracownia SW Research zadała ankietowanym w sondażu pytanie: „Co by Pan/Pani zrobił/a w przypadku, gdyby na terenie Polski rozpoczęła się wojna?”. Co piąta osoba zadeklarowała, że w przypadku wybuchu wojny wyjedzie w kraju – 20,2 proc., niemal tyle samo przyznało, że nie wie, co robi – 20,7 proc. Nieco mniej, bo 17,7 proc. badanych, stwierdziło, że zostanie w Polsce, ale będzie unikać jakiegokolwiek zaangażowania. Najmniejsza grupa chce wstąpić do wojska i zaangażować się w działania zbrojne – 11,3 proc. osób²⁴. Według badań Piotra Długosza większość ankietowanych (43 proc.) nie wiedziała, jaką postawę zajmie, gdyby wojska rosyjskie wkroczyły do Polski. Tylko co piąty respondent stwierdził, że jest gotów do stanięcia z bronią w obronie ojczyzny (22 proc.). Ponad jedna trzecia spałkowałaby siebie i najbliższą rodzinę i uciekła za granicę (35 proc.)²⁵. Zupełnie inne dane zaprezentowało Ministerstwo Obrony Narodowej we wrześniu 2023 r. Na stronie MON pojawiła się informacja, że

²³ Zob. np.: A. Drabiński, *Dlaczego żołnierze odchodzą z Wojska Polskiego?*, Defence24, 18 czerwca 2024 r., <https://defence24.pl/sily-zbrojne/dlaczego-zolnierze-odchodza-z-wojska-polskiego> (dostęp: 5 maja 2025 r.); P. Celej, *Mimo podwyżek żołnierze masowo odchodzą ze służby?*, Gazeta Prawna, 6 stycznia 2024 r., <https://www.gazetaprawna.pl/praca/artykuly/9392082,mimo-podwyzek-zolnierze-masowo-odchodza-ze-sluzby-mamy-najnowsze-dane.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.). Problem zaobserwowano też m.in. w USA. Por. np.: L. Gabow, *The Army doesn't know why junior officers are leaving*, ArmyTimes, 24 lutego 2023 r., <https://www.armytimes.com/news/your-army/2023/02/24/the-army-doesnt-know-why-junior-officers-are-leaving/> (dostęp: 5 maja 2025 r.). W 2024 r. z zawodowej służby wojskowej zwolniono 3646 żołnierzy ze stażem służby poniżej 15 lat, czyli nieposiadających uprawnień do emerytury mundurowej. Zob.: *Powołania i zwolnienia z wojska. Zaskakujący styczeń*, Portal mundurowy, 11 lutego 2025 r., <https://www.portal-mundurowy.pl/index.php/aktualnosci/powolania-i-zwolnienia-z-wojska-zaskakujacy-styczen> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

²⁴ Zob. ankietę przeprowadzoną na zlecenie tygodnika „Wprost”: *Kto wyjedzie, kto pójdzie na front? Najnowsze badanie o potencjalnej wojnie*, Portal mundurowy, 3 kwietnia 2024 r., <https://portal-mundurowy.pl/index.php/przeglad-mediow/kto-wyjedzie-kto-pojdzie-na-front-najnowsze-badanie-o-potencjalnej-wojnie-sondaz> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

²⁵ P. Długosz, *Kondycja psychospołeczna społeczeństwa w państwie przyfrontowym*, Interdyscyplinarne Laboratorium Badań nad Wojnami i Katastrofami, Kraków 2025, s. 94, 98.

72 proc. mężczyzn i 42 proc. kobiet wyraża gotowość do obrony ojczyzny. Wśród osób zainteresowanych służbą wojskową chęć służby w rezerwie aktywnej zadeklarowało 40 proc., zainteresowanych dobrowolną zasadniczą służbą zawodową było 33 proc., a terytorialną służbą wojskową – 32 proc.²⁶. Powyższe dane mogą świadczyć o wahaniami nastrojów społecznych. Przyczyny tego stanu rzeczy mogą być różne i wynikać np. z aktualnej sytuacji w działaniach wojennych w Ukrainie (oceny ryzyka sytuacji w perspektywie własnego zagrożenia), a także ze sposobu i rzetelności przekazywania informacji o stanie bezpieczeństwa przez polityków oraz mass media²⁷.

Podczas oceny sytuacji powinniśmy brać pod uwagę doświadczenia wojny w Ukrainie. Powszechnie dostępne informacje nie napawiają optymizmem. Około 650 tys. mężczyzn w wieku poborowym wyjechało z Ukrainy od początku wojny, uciekając przed poborem – podało Politico w artykule opisującym spadające morale w społeczeństwie ukraińskim²⁸. W drodze z Ukrainy do Francji na szkolenie z 155 Brygady im. Anny Kijowskiej na starcie zdezerterowało

²⁶ 72% mężczyzn i 42% kobiet jest gotowa do obrony Ojczyzny, portal gov.pl, 15 września 2023 r., <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/72-mezczyzn-i-42-kobiet-jest-gotowa-do-obrony-ojczyzny> (dostęp: 5 maja 2025 r.). Badanie „Stosunek Polaków do obrony Ojczyzny” przeprowadzono przez Fundację Instytut Badań Rynkowych i Społecznych IBRiS na zlecenie Akademickiego Centrum Komunikacji Strategicznej Akademii Sztuki Wojennej w lutym 2023 r., czyli rok po agresji Rosji na Ukrainę. Objęto nim Polaków w wieku 18–55 lat.

²⁷ Przykładowo w lutym 2025 r., podczas debaty telewizyjnej Friedrich Merz, kandydat CDU/CSU na kanclerza Niemiec, poruszył temat rosyjskich ambicji wobec Polski i krajów bałtyckich: „Wielka Rosja, o której marzy Putin, to także część Polski, krajów bałtyckich”. Taka wypowiedź może być interpretowana jako rzeczywista „wiedza” Merza o planach Putina. Generał Waldemar Skrzypczak, były dowódca Wojsk Lądowych, stwierdził w rozmowie z „Faktem”, że Rosja nie planuje fizycznego zajęcia terytorium Polski. Zamiast tego Moskwa dąży do odzyskania wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej. W portalu O2 pojawił się w tej sprawie bardzo sugestywny tytuł. Por.: R. Strzelec, *Putin chce zająć „część Polski”? Generał mówi, co planuje Rosja*, serwis o2, 19 lutego 2025 r., <https://www.o2.pl/informacje/putin-chce-zajac-czesc-polski-general-mowi-co-planuje-rosja-7126800316554048a> (dostęp: 5 maja 2025 r.). Innym przykładem może być przekaz na portalu YouTube: „*Putin wyznaczył Polskę jako państwo kluczowe*”. Ekspert ostrzega, Polsat News, 28 marca 2024 r., https://www.youtube.com/watch?v=4_7IXR1CFjU (dostęp: 5 maja 2025 r.). Powstaje zatem zasadnicze pytanie: na podstawie jakich przesłanek i w jakim celu zainicjowany został publiczny przekaz o „planach” Putina?

²⁸ 650 tys. mężczyzn uciekło z Ukrainy przed poborem, Bankier.pl, 17 kwietnia 2024 r., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/650-tys-mezczyzn-ucieklo-z-ukrainy-przed-poborem-8730651.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

900 żołnierzy. Na francuskie poligony dotarł sztab i resztką lojalnych wojskowych²⁹. Co dziesiąty żołnierz uciekł z frontu. Ukraińska prokuratura wszczęła już ponad 95 tys. spraw karnych z powodu porzucenia jednostek³⁰. Ewentualne zakończenie wojny z Rosją nie oznacza końca problemów Ukrainy. Wiele wskazuje na to, że kraj będzie musiał się zmierzyć z potężnym wyzwaniem demograficznym. Po zakończeniu wojny z Rosją Ukrainę może opuścić od 200 tys. do 500 tys. mężczyzn – alarmuje wicepremier Ołeksij Czernyszow³¹. Tak masowe zjawiska nie są kwestią przypadku i nie mogą być uznane za obszar marginesu statystycznego, tj. zjawiska występującego w danej populacji, ale nierzutującego w sposób istotny na dany proces. Jeżeli powiążemy uwarunkowania psychologiczne człowieka, techniki społecznego oddziaływania (np. płynące z działań dezinformacyjnych)³², komercjalizację naszego życia, w tym mass mediów dążących do zysku³³, a do tego dodamy możliwości, które otwierają się w wyniku rewolucji informacyjnej, to pojawia się pytanie, czy funkcjonujące programy informacyjne oraz promowane działania profilaktyczne trafiają skutecznie do odbiorcy informacji oraz czy odbiorca

²⁹ M. Bruszewski, „Gdzie podziła się 155. Brygada?”. *Fala dezercji i szczątki pod Pokrowskiem*, Defence24, 3 stycznia 2025 r., <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/gdzie-podziala-sie-155-brygada-fala-dezercji-i-szczatki-pod-pokrowskiem> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

³⁰ *Wojna w Ukrainie. Co dziesiąty żołnierz uciekł z frontu, ale niektórzy wracają*, Rzeczpospolita, 7 grudnia 2024 r., <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art41552241-wojna-w-ukrainie-co-dziesiaty-zolnierz-uciekl-z-frontu-ale-niektorzy-wracaja> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

³¹ J. Lasota-Krawczyk, *Chcę wyjechać z Ukrainy. Nawet pół miliona mężczyzn*, Wiadomości WP, 12 marca 2025 r., <https://wiadomosci.wp.pl/nowe-wyzwanie-przed-ukraina-setki-tysiecy-mezczyzn-chce-wyjechac-7134349623425632a> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

³² Zob. np.: G. Osika, *Etyczne aspekty wpływu społecznego*, <https://open.icm.edu.pl/server/api/core/bitstreams/c5220c58-1a9e-4dd2-b610-fce777263a1d/content> (dostęp: 5 maja 2025 r.); K. Nagody-Mrozowicz, P. Halemba, K. Grala, *Wywieranie wpływu społecznego na przykładzie reklamy w świetle badań*, „Modern Management Review” 2017, t. XXII, nr 24 (4), https://www.researchgate.net/profile/kazimierz-nagody-mrozowicz/publication/326152956_wywieranie_wplywu_spolecznego_na_przykladzie_reklamy_w_swietle_badan/links/5d1bc37a92851cf4406012eb/wywieranie-wplywu-spolecznego-na-przykladzie-reklamy-w-swietle-badan.pdf (dostęp: 5 maja 2025 r.).

³³ Zob. np.: Ł. Wala, *Dezinformacja społeczeństwa realizowana przez media internetowe a jej społeczna akceptacja*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2015, t. 18, nr 1, <https://core.ac.uk/reader/71972510> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

informacji ma świadomość zagrożeń płynących z szumu informacyjnego, w tym np. w obszarze oddziaływań kognitywnych.

Kampanie informacyjne w sprawie rekrutacji do służby zawodowej lub dobrowolnej zasadniczej służby wojskowej³⁴ są bardzo ważne, ale trzeba mieć świadomość, że stanowią zupełnie inny problem niż próba przekonania obywateli do obrony ojczyzny. Te sprawy w czasie pokoju są ze sobą utożsamiane. W czasie pokoju, nawet w przypadku potencjalnego zagrożenia, przeciętny obywatel (a prawdopodobnie również większość polityków) widzi problem obrony państwa poprzez pryzmat zadań sił zbrojnych. Tymczasem siły zbrojne są bardzo istotne, ale to tylko element systemu obrony państwa. W przypadku prawdopodobnych działań mobilizacyjnych problem obrony państwa wywoła polaryzację wśród społeczeństwa. Należy wtedy aktywować procesy przygotowawcze wymagające zaangażowania rezerw osobowych oraz zasobów materialnych z gospodarki cywilnej (np. w ramach świadczeń rzeczowych). Zaburzone zostanie wówczas poczucie dobrostanu w kontekście wyrzeczeń i ryzyka. W razie działań wojennych może okazać się, że poczucie obowiązku obrony ojczyzny będzie wartością akceptowaną przez ograniczoną część obywateli. Taką hipotezę potwierdzają przytoczone wcześniej wyniki badań P. Długosza, wskazujące na silną anomie i dezorganizację społeczną, czego wyrazem jest brak chęci do bronięcia własnego kraju w razie obcej napaści i jednocześnie duże zaufanie respondentów do struktur militarnych, które powinny bronić kraju. Struktury militarne mają zaufanie wśród prawie 75 proc. respondentów. Jest to naturalny efekt wynikający z poczucia zagrożenia. Można też stwierdzić, iż respondenci są skazani na zaufanie do służb mundurowych, gdyż nikt inny ich raczej nie obroni przed ewentualnym atakiem wrogiej armii. Zupełnie inaczej respondenci ocenili możliwość swojego zaangażowania się w działania zbrojne. Kluczowym czynnikiem w odpieraniu ataku wroga są społeczna

³⁴ Por.: *Ruszyła kampania „Zostań żołnierzem Rzeczypospolitej”*, portal gov.pl, 4 października 2018 r., <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/ruszyła-kampania-zostan-zolnierzem-rzeczypospolitej-4> (dostęp: 5 maja 2025 r.); *Chcesz wstąpić do Wojska Polskiego? Dobrze trafiłeś!*, Wojsko Polskie, <https://www.wojsko-polskie.pl/zostanzolnierzem/chce-wstapic/> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

mobilizacja i udział obywateli w obronie ojczyzny. W sytuacji zagrożenia życia i zdrowia ludzki organizm reaguje walką albo ucieczką. Jak wcześniej wskazano, tylko co piąty respondent stwierdził, że jest gotów do stanięcia z bronią w obronie ojczyzny³⁵.

Według badań P. Długosza najmniejszym zaufaniem społecznym w obszarze bezpieczeństwa cieszą się politycy. Prawdopodobnie to ciągłe walki i spory wewnątrz tych organizacji oraz konflikt między prawicą a lewicą skazują je na niski poziom zaufania społecznego (rząd – 34 proc.; partie opozycyjne – 21 proc.). Wzajemne okładanie się „polityczną pałą” dwóch grup polityczno-ideologicznych prowadzi do zaostrzających się podziałów społecznych, polaryzacji i postępującej anomii. Można by rzec, iż ten mechanizm jest autodestrukcyjny i prowadzi do dezintegracji społecznej oraz osłabienia państwa jako systemu społeczno-politycznego. To skutek trwającej wojny kulturowej, w której politycy i media ich wspierające nie przebiegają w środkach i walczą o podporządkowanie sobie drugiej strony sporu, za nic mając normy prawne. Prawo, zasady, reguły są cynicznie łamane, co w konsekwencji potencjalnie prowadzi do anarchii w państwie³⁶. To osłabienie wewnętrzne państwa i społeczeństwa może zostać wykorzystane przez potencjalnego przeciwnika w ramach oddziaływań kognitywnych.

Znaczna większość Polaków (77 proc. ankietowanych) chce, aby liderzy partii politycznych współpracowali w kwestiach dotyczących bezpieczeństwa kraju. Tak wynika z sondażu Instytutu Badań Pollster przeprowadzonego na zlecenie „Super Expressu”. Przeciwnego zdania jest zaledwie 13 proc. badanych. Tylko 10 proc. respondentów nie miało zdania. Społeczeństwo spolaryzowane nie chce polaryzacji. Widać, że dominuje w nim potrzeba spokoju i stabilizacji – mówi socjolog profesor Henryk Domański³⁷. Ta okoliczność musi stać się fundamentem dla analiz i badań nad przeciwdziałaniem zagrożeniom

³⁵ P. Długosz, *op. cit.*, s. 94, 98.

³⁶ *ibidem*, s. 46.

³⁷ J. Prusinowski, *Polacy z jasnym komunikatem do Tuska i Kaczyńskiego: Pogódźcie się dla dobra naszego bezpieczeństwa*, Super Express, 24 marca 2025 r., <https://polityka.se.pl/wiadomosci/polacy-z-jasnym-komunikatem-do-tuska-i-kaczynskiego-pogodzcie-sie-dla-dobra-naszego-bezpieczenstwa-aa-1cor-ySX8-B8TX.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

kognitywnym. Celem powinno być propaństwowe kształtowanie postaw społecznych.

Według Jerzego Senatorskiego rezyliencja to moc przetrwania w epoce VUCA. Przetrwania poprzez doświadczenie i umiejętność twórczego oraz elastycznego sprostania nagłym i przewlekłym kryzysom – biznesowym, społecznym, a także związanym z bezpieczeństwem fizycznym czy w domenie cyberbezpieczeństwa³⁸. Rezyliencja odnosi się do czynników chroniących oraz umiejętności i procesów związanych z dobrym radzeniem sobie w sytuacjach zagrożenia. Podstawowym warunkiem jest jednak gotowość do ponownego stania się wspólnotą świadomych siebie i swojego miejsca w świecie podmiotów, gotowych porzucić narcystyczne, skoncentrowane na sobie i własnej konsumpcji wzorce społeczne, a także nacechowane cynizmem i populizmem standardy działania³⁹.

Podsumowanie

W Polsce brakuje kompleksowego zbadania analizowanych problemów pod kątem wdrożenia systemowych metod przeciwdziałania oddziaływaniom kognitywnym i innym niekorzystnym trendom, np. poprzez opracowanie na podstawie wyników badań i analiz profesjonalnych programów profilaktycznych i edukacyjnych. Badania i analizy powinny stać u podstaw budowy koncepcji komunikacji strategicznej w sferze bezpieczeństwa, co pomogłoby osiągnąć pożądaną efekt w sferze woli działania (walki)⁴⁰. Pierwszorzędną rolę powinny odgrywać działania niwelujące polaryzację społeczeństwa i rozszczelnienie „baniak informacyjnych”. Jeżeli chcemy wypracować jednolitą i obiektywną koncepcję strategicznego przekazu (a nie

³⁸ J. Santorski, *Refleksje o przywództwie jutra*, Warszawa 2020, s. 153; J. Mesjasz, *op. cit.*, s. 80–81.

³⁹ J. Mesjasz, *op. cit.*, s. 82.

⁴⁰ Zob. np.: T. Kacała, *Komunikacja strategiczna*, <https://archiwum-cdissz.wp.mil.pl/plik/file/Publikacje/kacala.pdf> (dostęp: 5 maja 2025 r.); K. Liderman, A. Malik, *Komunikacja strategiczna jako nowa zdolność operacyjna – uwagi o wdrożeniu*, <https://sbn.wat.edu.pl/pdf-135199-63511?filename=KOMUNIKACJA%20STRATEGICZNA.pdf> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

koncepcję partyjną) oraz budować skuteczne programy profilaktyczne (pozbawione odniesień do ideologii partyjnej), wskazane powyżej zagadnienia muszą być wcześniej poddane szczegółowej analizie badawczej. Forma przekazu danego programu profilaktycznego powinna bowiem być zobiektywizowana i dostosowana do problemów adresata. Takie programy należy rozpoczynać jak najwcześniej, gdyż ich wyniki pojawią się minimum za kilka, a nawet za kilkanaście lat.

Piśmiennictwo

- Balcewicz J., *Spółeczeństwo informacyjne w czasach cyfrowej rewolucji – o zjawisku banki informacyjnej i jego następstwach.*, <https://cyberpolicy.nask.pl/spoleczenstwo-informacyjne-w-czasach-cyfrowej-rewolucji-o-zjawisku-banki-informacyjnej-i-jego-nastepstwach/> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Bruszewski M., „Gdzie podziła się 155. Brygada?”. *Fala dezercji i szczątki pod Pokrowskiem*, Defence24, 3 stycznia 2025 r., <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/gdzie-podziła-sie-155-brygada-fala-dezercji-i-szczatki-pod-pokrowskiem> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Castex E., *Wojna kognitywna*, Wszystko Co Najważniejsze, 7 maja 2022 r., <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/elizabeth-de-castex-wojna-kognitywna/> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Celej P., *Mimo podwyżek żołnierze masowo odchodzą ze służby?*, Gazeta Prawna, 6 stycznia 2024 r., <https://www.gazetaprawna.pl/praca/artykuly/9392082,mimo-podwyzek-zolnierze-masowo-odchodza-ze-sluzby-mamy-najnowsze-dane.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Chcesz wstąpić do Wojska Polskiego? Dobrze trafiłeś!*, Wojsko Polskie, <https://www.wojsko-polskie.pl/zostanzolnierzem/chce-wstapic/> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Długosz P., *Kondycja psychospołeczna społeczeństwa w państwie przyfrontowym*, Interdyscyplinarne Laboratorium Badań nad Wojnami i Katastrofami, Kraków 2025.

- Drabiński A., *Dlaczego żołnierze odchodzą z Wojska Polskiego?*, Defence24, 18 czerwca 2024 r., <https://defence24.pl/sily-zbrojne/dlaczego-zolnierze-odchodza-z-wojska-polskiego> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Eksperyment Asch’a*, Nowe Standardy by Stainer Consulting, <https://nowe-standardy.pl/nauka/video/asch.php> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Gabow L., *The Army doesn't know why junior officers are leaving*, ArmyTimes, 24 lutego 2023 r., <https://www.armytimes.com/news/your-army/2023/02/24/the-army-doesnt-know-why-junior-officers-are-leaving/> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Grzesiak E., *Eudajmonizm w dobie pokolenia Z. Rozważania aksjologiczne*, „Studia Edukacyjne” 2020, nr 56.
- Hofmann S.G., Hayes S.C., *Terapia poznawczo-behawioralna oparta na procesach. Wiedza i kluczowe kompetencje*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne 2020.
- Iwanowska M., *Związki pomiędzy korzystaniem z mediów społecznościowych i materializmem oraz aktywizmem nastolatków*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych, Gdańsk 2023 https://old.wns.ug.edu.pl/sites/default/files/postepowania_naukowe/116108/praca/iwanowska_doktorat_29.05.2023.pdf (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Juszczyk S., *Rewolucja informacyjna a zmiana społeczna*, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/3593/1/Juszczyk_Rewolucja_informacyjna_a_zmiana_spoleczna.pdf (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Kacala T., *Komunikacja strategiczna*, <https://archiwum-cdissz.wp.mil.pl/plik/file/Publikacje/kacala.pdf> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Krupińska M., *Nic znaczy wszystko. O tym, dlaczego tempo życia jest dla naszego organizmu zabójcze*, SO Magazyn, <https://so-magazyn.pl/artikul/nic-znaczy-wszystko-o-tym-dlaczego-tempo-zycia-jest-dla-naszego-organizmu-zabojcze> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Lasota-Krawczyk J., *Chcą wyjechać z Ukrainy. Nawet pół miliona mężczyzn*, Wiadomości WP, 12 marca 2025 r., <https://wiadomosci.wp.pl/nowe-wyzwanie-przed-ukraina-setki-tysiecy-mezczyzn-chce-wyjechac-7134349623425632a> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

- Liderman K., Malik A., *Komunikacja strategiczna jako nowa zdolność operacyjna – uwagi o wdrożeniu*, https://sbn.wat.edu.pl/pdf-135199-63511?-file_name=KOMUNIKACJA%20STRATEGICZNA.pdf (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Ławrow uważa, że Ukraina nie ma prawa do suwerenności, Forsal, 22 lutego 2022 r., <https://forsal.pl/swiat/aktualnosci/artykuly/8363301,lawrow-uwaza-ze-ukraina-nie-ma-prawa-do-suwerennosci.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Marody M. et al., *Spółeczeństwo na zakręcie: Zmiany postaw i wartości Polaków w latach 1990–2018*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2019.
- Mesjasz J., *Kluczowe aspekty kształtowania społeczności rezyliantnych*, w: Czopek M., Walczak J. (red.), *Współczesne wyzwania zarządzania samorządem lokalnym – analiza wieloaspektowa*, https://dbc.wroc.pl/Content/128399/wspolczesne_wyzwania_zarzadzania.pdf#page=73 (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Nagody-Mrozowicz K., Halemba P., Grala K., *Wywieranie wpływu społecznego na przykładzie reklamy w świetle badań*, „Modern Management Review” 2017, t. XXII, nr 24 (4), https://www.researchgate.net/profile/kazimierz-nagody-mrozowicz/publication/326152956_wywieranie_wplywu_spolecznego_na_przykladzie_reklamy_w_swietle_badan/links/5d1bc37a92851cf4406012eb/wywieranie-wplywu-spolecznego-na-przykladzie-reklamy-w-swietle-badan.pdf (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Osika G., *Etyczne aspekty wpływu społecznego*, <https://open.icm.edu.pl/server/api/core/bitstreams/c5220c58-1a9e-4dd2-b610-fce777263a1d/content> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Osiński Z., *Wyzwania dla edukacji wynikające z rewolucji informacyjnej*, Edunews, 15 kwietnia 2018 r., <https://www.edunews.pl/aktualnosci/22-system-edukacji/266-wyzwania-dla-edukacji-wynikajace-z-rewolucji-informacyjnej-1> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Prusinowski J., *Polacy z jasnym komunikatem do Tuska i Kaczyńskiego: Pogódźcie się dla dobra naszego bezpieczeństwa*, Super Express, 24 marca 2025 r., <https://polityka.se.pl/wiadomosci/polacy-z-jasnym-komunikatem-do-tuska-i-kaczynskiego-pogodzcie-sie-dla-dobra-naszego-bezpieczenstwa-aa-1cor-ySX8-B8TX.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

- Przeciwdziałanie wojnie kognitywnej: świadomość i odporność*, North Atlantic Treaty Organization, 20 maja 2021 r., <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2021/05/20/przeciwdzialanie-wojnie-kognitywnej-swiadomosc-i-odpornosc/index.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- „Putin wyznaczył Polskę jako państwo kluczowe”. *Ekspert ostrzega*, Polsat News, 28 marca 2024 r., https://www.youtube.com/watch?v=4_7IXR-1CFjU (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Ruszyła kampania „Zostań żołnierzem Rzeczypospolitej”*, portal gov.pl, 4 października 2018 r., <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/ruszy-la-kampania-zostan-zolnierzem-rzeczypospolitej-4> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Santorski J., *Refleksje o przywództwie jutra*, Warszawa 2020.
- Skrabacz A., Lewińska-Krzak M., *Wpływ rewolucji cyfrowej na rozwój społeczeństwa informacyjnego oraz społeczną wartość informacji*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2022, t. 14 (50), nr 1.
- Smyła J., *Wokół wartości współczesnej młodzieży*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2020, t. XXXIX, z. 2.
- Stasiuk-Krajewska K., Ulidis M., *Władza technologii – panoptyzm i rządomyślność*, Uniwersytet SWPS, 28 września 2018 r., <https://swps.pl/jakub-kus/55-nauka/blog-naukowy/16480-wladza-technologii> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- „Stosunek Polaków do obrony Ojczyzny”, 72% mężczyzn i 42 % kobiet jest gotowa do obrony Ojczyzny, portal gov.pl, 15 września 2023 r., <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/72-mezczyzn-i-42-kobiet-jest-gotowa-do-obrony-ojczyzny> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Strzelec R., *Putin chce zająć „część Polski”? Generał mówi, co planuje Rosja*, serwis o2, 19 lutego 2025 r., <https://www.o2.pl/informacje/putin-chce-zajac-czesc-polski-general-mowi-co-planuje-rosja-7126800316554048a> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Szmyd J., Wichniak A., *Współczesny rytm życia 24/7 a potrzeby wewnętrzne organizmu*, Psychologia w praktyce, 27 sierpnia 2024 r., <https://psychologiawpraktyce.pl/artykul/wspolczesny-rytm-zycia-24-7-a-potrzeby-wewnetrzne-organizmu> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Wala Ł., *Dezinformacja społeczeństwa realizowana przez media internetowe a jej społeczna akceptacja*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym”

- 2015, t.18, nr 1, <https://core.ac.uk/reader/71972510> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Wańczyk-Welc A., *Pojęcie postawy*, Lublin 2007, <https://open.icm.edu.pl/server/api/core/bitstreams/16f535e3-5b47-4dd9-9e84-ff1799fcf7aa/content> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Wieczorkowska M., *Hedonizm współczesnego społeczeństwa konsumpcyjnego*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2008, t. 11, nr 2.
- Wojna w Ukrainie. Co dziesiąty żołnierz uciekł z frontu, ale niektórzy wracają*, Rzeczpospolita, 7 grudnia 2024 r., <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art41552241-wojna-w-ukrainie-co-dziesiaty-zolnierz-ucieklo-z-frontu-ale-niektorzy-wracaja> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Wrzosek M., *Raport: zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej*, CyberPolicy NASK, 24 września 2019 r., <https://cyberpolicy.nask.pl/raport-zjawisko-dezinformacji-w-dobie-rewolucji-cyfrowej-panstwo-spoleczenstwo-polityka-biznes/> (dostęp: 5 maja 2025 r.).
- Zawadzka A.M., *Aspiracje materialistyczne młodzieży w kontekście preferowanych wartości i dobrostanu*, „Czasopismo Psychologiczne” 2013, t. 19, nr 1.
- Młodzież wobec wartości*, w: P. Magier (red.), *Współczesne problemy wychowania*, t. 7, Warszawa 2024.
- 650 tys. mężczyzn uciekło z Ukrainy przed poborem*, Bankier.pl, 17 kwietnia 2024 r., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/650-tys-mezczyzn-ucieklo-z-Ukrainy-przed-poborem-8730651.html> (dostęp: 5 maja 2025 r.).

Copyright (c) 2025 Dorota Bełza, Andrzej Reudowicz.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

